

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

FEBRUARI 1 • 98

Willy Schwabacher
1897 – 1972

Bilsporten
på medaljer

Artemis
från Efesos

Register SNT 1997

Pris 20 kr

Om är ödet.
Om är
möjligheterna.
Om är omtanke.

Vi kan hjälpa dig med alla frågor om pensionen, försäkringsskyddet och sparpengarna.

Trygghet för generationer

A'DOFF GRUPPEN AB® **Konsulter i ekonomistyrning**

A'doff Gruppen erbjuder konsultativt stöd till företag och offentlig sektor.

Vi har stor erfarenhet av att arbeta i projektform inom följande arbetsområden:

- *Verksamhetsutveckling*
- *Finansiering och likviditetsstyrning*
- *Budgetering och redovisning*
- *Ekonomisystem*
- *Bokslut och årsredovisning*
- *Dagligt konsultstöd för ekonomiadministration i Agresso, Cosmos mfl system*
- *Revision via A'doff Revision*

A'doff Gruppen AB
Telefon: 08-32 87 03
Telefax: 08-30 87 16
Besöksadress: Dannemoragatan 20
Postadress: Box 23077
104 35 Stockholm

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.
Ca 1/10 av dessa når utanför Sverige
– Norden, Europa, USA.
Tidningen kommer ut med 8 nr per år.

För annonsering kontakta Frédéric Elfver,
tel 08-777 68 12 (kvällstid och helger),
personsökare 0740-19 36 25.

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:–
2:a omslagssidan	2.200:–
4:e omslagssidan	2.500:–
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:–
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:–
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:–
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:–

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.
Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Frédéric Elfver efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb

115 22 Stockholm

Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: snf@wineasy.se

Postgiro 15 00 07-3

Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet

Box 5428

114 84 Stockholm

Tel 08-783 94 00

Fax 08-411 22 14

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O. Lagerqvist

Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:

Frédéric Elfver

Tel 08-777 68 12

(kvällstid och helger)

Föreningens auktioner:

Jan Karlsson

Tel/Fax 018-54 83 42

Mobil 010-279 09 86

Minicall 0749-10 09 56

Prenumerationer:

Pris 150 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

Tryck:

Masterprint

Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Programverksamhet

Föreningens lokaler är öppna för medlemmar – gärna med sällskap – en torsdagskväll i månaden. Dörrarna öppnas kl 18.30. *Om ej annat anges hålls mötena kl 18.30 på Banérgatan 17 nb. Tag buss nr 44 eller 54 eller T-bana till Karlslan.*

Obs! **KMK:s hörsal.** 18.00. I samarbete med Kungl. Myntkabinetts Vänner.

5 mars Före chefen för KMK, Lars O. Lagerqvist: *Euro – den nya europeiska valutan med tillbakablick på gemensamma valutor genom historien.*

Efteråt subskriberad supé i Myntkrogen.

Svenska Numismatiska Föreningen på Internet:

hemsida: <http://www.users.wineasy.se/snf/>

SNFs kansli

Besökstid 10.30-13.00 onsdag och torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september samt jul- och nyårshelgerna.

Kungl. Myntkabinetts

utställningar är öppna för allmänheten: tisdag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: torsdag kl. 13.00-16.00.

OBS! Ny postadress: Box 5428, 114 84 Stockholm.

Innehåll SNT 1 • 98

Sid

Willy Schwabacher. 22 juli 1897 Frankfurt – 30 augusti 1972 Stockholm	4
Pris till Ulla Westermark	5
Hildebrand och Riksbankens guldmedaljer	5
För 350 år sedan	6
Bilspporten på medaljer	8
Mörk historia bakom bild	12
Tråkigt slut för romantisk daler	13
"Stor är Artemis från Efesos"	14
Polletter från postångaren Öland	16
Ny medalj. Medalj från Pelarorden	18
Ny medalj. "Härje-daler"	19
Mynt & Medaljer	19
Frågetävlingen på SNF:s julfest 1997	20
Statens historiska museer. Ny myndighet	21
Från läsekreten	22
Föreningar	22
Auktioner & Mässor	22

Omslag

Emaljerad guldmedalj över drottning Kristina utförd omkring 1640 av guldsmeden Gottfried Tabbert i Stettin. Den har med stor sannolikhet utgjort en av de talrika hedersgåvor i medaljform som drottningen gav till medlemmar från främmande ambassader och till lärda personer i sin omgivning. Förutom det stora kulturhistoriska värdet har medaljen ett ännu större konstnärligt sådant. Det unga, osköna men intressanta flickansiktet är format med en viss trevande osäkerhet, som träffande karakteriserar skildringen föremål, ett brådmoget barn med starkt intellektuell läggning.

Originalen finns att bese i Kungl. Myntkabinetts utställning Medaljkonsten bland klenoderna. I butiken säljs broscher och berlocker framtagna med medaljongen som förlaga. Den finns också på vykort.

Willy Schwabacher

22 juli 1897 Frankfurt – 30 augusti 1972 Stockholm

Av Peter Berghaus

Willy Schwabacher, offer för det omänskliga rashatet i Tredje Riket och statslös efter 1935, fick under sin livstid som tysk-judisk emigrant genomgå många ödets växlingar. Hans vetenskapliga engagemang räddade honom genom de svåra åren. 1938 kom han till British Museum i London och blev medarbetare till den kände engelske numismatikern E S G Robinson (1887-1976), 1939 till Köpenhamn, där han lärde känna Georg Galster (1889-1983) och Niels Breitenstein (1904-1969) – två personligheter, som kom att bestämma hans liv under de närmaste åren. När Schwabacher senare talade svenska kunde man alltid spåra ett danskt tonfall.

År 1943 kom han efter en äventyrlig flykt över Öresund till Sverige, som skulle bli hans andra hemland. Den danska motståndsrörelsens aktivitet och varningar från en modig tysk medarbetare vid beskickningen räddade mer än 3 000 människor till livet. Danmark hade varit besatt av tyska trupper sedan 1940, och deportation av alla judiska invånare var planerad till oktober 1943.

Willy Schwabacher föddes 22 juli 1897 i Frankfurt. Hans föräldrar var köpmannen Heinrich Wilhelm Schwabacher och dennes hustru Anna Hedvig, född Cahn. Genom sin mor var Willy Schwabacher barnbarn till den bekante mynhandlaren Adolf E Cahn (1839-1918) i Frankfurt. Dr Julius Cahn (1872-1935) var hans morbror. Kärleken till numismatiken hade han med sig från vaggan. Schwabacher fick sin skolutbildning i Frankfurt, där han tog studentexamen 1917. Kort därpå blev han inkallad till krigstjänst i första världskriget och fortsatte denna tjänstgöring till krigsslutet; han dekorades bl a med järnkorset.

Efter vapenstilleståndet 1918 påbörjade Schwabacher arkitekturstudier i Darmstadt. Här började hans vänskap med Fred Forbat (1897-1972), som senare flyttade till Bauhaus i Weimar. Vännerna träffades åter i Stockholm. Forbat hade under tiden blivit känd som arkitekt och stadsplanerare. Han skaffade sig under åren en fin samling antika mynt, varav de grekiska och en del av de

romerska efter hans död kom till Kungl Myntkabinettet som gåva.

Swabacher gav 1921 upp arkitekturstudierna och ägnade sig i stället åt studier i klassisk arkeologi och antikens historia och konshistoria vid universitetet i München. Under studietiden arbetade han som volontär hos mynhandlaren Otto Helbing i München. 1922 studerade han en termin i Berlin hos Kurt Regling (1876-1935), som blev hans egentlige lärare. 1924 promoverades han i München till Dr. phil. hos arkeologen Paul Wolters (1858-1936) med avhandlingen *Die Tetrachmenprägung von Selinunt*. Schwabacher sammanställde här, i enlighet med numismatisk metodik och på grundval av stampjämförelser, kronologin för en grekisk myntort och bemödade sig därtill om att sätta in de selinuntiska myntserierna i ett samtida konsthistoriskt sammanhang. Samma metod använde han senare tillsammans med Friederike Gutmann i *Die Tetrachmen- und Didrachmenprägung von Himera*.

Från 1927 till 1930 var Willy Schwabacher assistent vid museet i Augsburg, där han också deltog i utgrävningar. Under denna tid utkom från hans hand en rad numismatiska uppsatser om grekisk, romersk och nyare, särskilt augsburgisk, numismatik. I Augsburg mötte han också Bertold Brecht, något som han gärna berättade om. De följande åren ordnade han olika myntsamlingar: den samling, som fanns i universitetsbiblioteket i Erlangen publicerades i en av honom författad katalog *Die Voit von Salzburg'sche Münz- und Medaillensammlung der Universitätsbibliothek Erlangen* (1933).

Från oktober 1932 till september 1933 var Willy Schwabacher Deutsches Archäologisches Instituts stipendiat. Han reste och vandrade i Italien, Grekland och Turkiet. Till 1935 kunde han fortfarande deltaga i institutets utgrävningar i Kerameikos i Athen. Men 1935 kom ödesslaget – Schwabacher fick som jude inte längre deltaga i utgrävningarna. De följande åren måste han klara sig bäst

Willy Schwabacher. Foto ATA.

han kunde. Trots svåra förhållanden författade han under dessa år ett flertal numismatiska uppsatser och även längre artiklar för *Pauly-Wissowas Realencyklopedi*, till vilken han även under senare år bidrog med talrika texter. Han bemödade sig också att dokumentera alla fynd av grekiska mynt, som dök upp i mynthandeln i Athen. Han var den *Athenian Correspondent*, som lämnat många bidrag till andra upplagan av S.P. Noes (1885-1969) *A Bibliography of Greek Coin Hoards* (1937).

År 1938 inträdde en viktig och positiv förändring. Willy Schwabacher blev kallad till London för att som medarbetare till E S G Robinson assistera vid publiceringen av tredje delen av R C Locketts samling inom ramen för *Sylloge Nummorum Graecorum*. På våren 1939 kom han med hjälp av de brittiska kollegerna till Köpenhamn, där han tillsammans med Niels Breitenstein tog sig an utgivningen av den stora danska samlingen i *Sylloge*. Elva häften har vi honom att tacka för (1-3, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16).

År 1943 undkom så Schwabacher över sundet till Sverige, där Kungl Myntkabinetet i Stockholm så småningom erbjöd denne renommerade numismatiker tillflykt och arbete. Han anpassade sig helt till den nya omgivningen och återupptog snart skrivandet. 1952 blev han lektor vid Stockholms Universitet, 1954 antiktvarie vid Kungl Myntkabinetet och 1963 gick han i pension. Sverige kan tacka honom för uppordning och tillväxt av de antika samlingarna i Myntkabinetet och för att den antika numismatiken åter levde upp i landet. I Stockholm gifte sig Willy Schwabacher med sin hustru Annemarie, som med svensk hjälp undsluppit dödslägret Bergen-Belsen. Paret fann sitt hem i Vällingby.

Schwabacher var djupt engagerad i sin verksamhet som recensent, särskilt i tidskrifterna *Gnomon*, *Schweizer Münzblätter* och *Hamburger Beiträge zur Numismatik*. Här visade sig hans mästerskap som positiv kritiker, som öste ur sitt rika vetande. Han skrev runt 300 recensioner, som finns förtecknade i Ulla Westermarks bibliografier över Schwabachers arbeten. Förutom de ovan nämnda större arbetena kan även nämnas:

Das Demareteion. Opus Nobile 7. Bremen 1958.

Grekiska mynt ur Konung Gustav VI Adolfs samling. Malmö 1962. (Tysk upplaga, *Griechische Münzkunst*. Mainz 1974.)

I alla Schwabachers arbeten kommer hans bemödanden att sätta in de grekiska mynten i ett samtida konsthistoriskt sammanhang till uttryck. Alldeles särskilt intresserade han sig för de äldsta grekiska myntporträtten, vilkas stora betydelse för studiet av den grekiska porträttkonsten han alltid framhävde. Han sysslade emellertid också med rent numismatiska problem som präglingstekniken för de inkusa mynten från Syditalien (Metapontion, Kroton, Poseidonia, Sybaris) och för tekniken att gravera stamper, ett ämne som han talade om vid de internationella kongresserna i Paris (1953) och Rom (1961).

Schwabacher mottog flera internationella hedersbetygelser. Han var hedersledamot av Internationella Numismatiska Kommissionen och av Royal Numismatic Society, som, liksom även American Numismatic Society, förärade honom sin hedersmedalj. 1959 fick han från Tyskland professors titel. 1965/66 var han gästforskare vid The Institute for Advanced Study i Princeton, New Jersey, USA.

Samtalen med Willy Schwabacher var underbara upplevelser. *Man glädde sig åt att träffa honom på grund av hans integritet, hjälpsamhet och öppna och hjärtliga väsen. Alldeles särskilt visade sig detta i umgänget med unga människor. Det var för honom självklart att låta dem få del av hans rika erfarenhet*, skriver Christof Boehringer i sin minnes-teckning.

Också jag, författaren av dessa rader, har mycket att tacka Willy Schwabacher för. Jag tänker gärna på samtals och diskussioner jag haft med honom i Stockholm, i myntkabinetet, på gatan, på café eller i Vällingby hemma hos honom själv eller hos Forbats.

Under den internationella numismatiska kongressen i Paris 1953 delade vi ett rum i ett litet hotell på Rue de Tournon i Quartier Latin. Vi var begejstrade av kongressen och pratade till långt in på natten om våra bekantskaper, upplevelser, erfarenheter och kritik.

Willy Schwabacher var en djupt bildad lärd, vars karaktär tagit intryck av antik ande och mänsklighet. Han var en begejstrad numismatiker som kunde entusiasmera andra. Den 22 juli 1997 skulle han ha fyllt 100 år.

Översättning Ulla Westermark

Artikeln är tidigare publicerad på tyska i tidskriften *Geldgeschichtliche Nachrichten* nr 179/1997.

Pris till Ulla Westermark

Styrelsen för Gunnar Holsts stiftelse för numismatik beslöt den 20 maj 1997 att tilldela förra museidirektören och chefen för Kungl Myntkabinetet fil.dr h.c. Ulla Westermark 1997 års pris.

Ulla Westermark har i många år varit en trägen forskare inom numismatiken, främst den klassiska. Redan hennes första bok, som gällde en serie mynt med porträttbilden av Philetairos av Pergamon, gav viktiga resultat och har betecknats som ett betydande pionjärverk. Likaså är hennes forskningsresultat när det gäller den tidiga sicilianska myntningen banbrytande. Som redaktör för *Sylloge Nummorum Graecorum* kan hon peka på goda resultat. Som administratör har hon burit tunga bördor utan att svikta. Många är de numismatiker – både professionella och amatörer – som hon hjälpt med råd och råd. För svensk skolundervisning om antiken har hennes lilla skrift om grekiska mynt betytt mycket. Ulla Westermark har erhållit utländska utmärkelser, senast American Numismatic Society's förnämsta medalj, Huntingtonmedaljen. Hennes varma personlighet har stimulerat många till nya forskningsinsatser och glatt många numismatiker. Det är därför en stor glädje för oss att belöna henne med årets Gunnar Holstpris.

Robin Hägg

Professor i antikens kultur och samhällsliv vid Göteborgs universitet,
Vice ordf, Gunnar Holsts stiftelse

Hildebrand och Riksbankens guldmedaljer

Bror Emil Hildebrands första år i Stockholm var tämligen fattiga. Liksom så många andra unga män var han tvingad att söka sin utkomst på flera olika sätt. I första hand var han knuten till riksantikvarien Liljegren. Hildebrand skulle bestämma och skriva listor över myntsamlingen och dokumentera nyinkomna jordfynd. På kvällarna skrev han texter till olika myntauktionskataloger. Något säkrare blev det när Liljegren överlät ansvaret för Riksbankens myntsamling till Hildebrand. Detta skedde 1836. Värden om denna samling behöll han under hela sin yrkesverksamma tid. På samma sätt som han

ökade samlingarna i Kungl. Myntkabinetet lyckades han även förkovra den som tillhörde Banken. Mest blev det medaljer som införskaffades. Hildebrand var ju också mycket road av medaljkonsten.

Ett något avslöjande brev om hur Hildebrand diskuterade, när det gällde inköp till de två samlingarna, skrev han till den danske numismatikern m.m. Christian Jürgensen Thomsen 13 mars 1855 (ATA):

"Den erbjuda Svenska guldmedaljen kan De gerna låta gå i smältegen. Kongl. Myntkabinetet har ej råd att samla i guld. För Bankens myntkabinet köpte jag samma medalj i guld för ett par år sedan. Banken har tillgång på penningar och när guld erbjudas tvekar jag ej att köpa till dess kabinet. En gång, förr eller senare, förenas denna samling med den Kongliga och då få silfvermedaljerna utgallras eller och läggas vid sidan, så som i Köpenhamn, ehuru jag anser detta vara en öfvermålig lyx".

Det är märkligt att Hildebrand anser att Kungl. Myntkabinetet inte kan ha samma medaljer i både silver och guld. Kanske är detta ett tecken på under vilka små omständigheter svenska staten arbetade den gången.

Även i ett senare brev till Thomsen (29 januari 1858) skriver Hildebrand om köp av guldmedaljer till Riksbankens samling:

"Jag har icke glömt Deres guldmedaljer, men jag betänker mig på det stora värdet. Huru högt beräknar De dukaten? För Kongl. Myntkabinetet kan jag ej köpa i guld hvad som finns i silver. Men för Bankens M. kab. köper jag in guldmedaljer, när jag kommer öfver några. Banken har råd att nedlägga ett större kapital i samlingen. Båda samlingarna (den Kongliga och Bankens) äro Statens egendom. Min framtidsplan är att de en gång skola förenas till en samling. För att kunna framlägga frågan för Bankofullmäktige måste jag veta ungefärligen huru många dukater de hemjuddna medaljerna innehålla och priset på dukaten".

På sätt och vis fick Hildebrand rätt. I dag förvaras Riksbankens mynt-, sedel- och medaljsamling i Kungl. Myntkabinetet. Föremålen ägs emellertid fortfarande av Riksbanken. För formens skull är Riksbankens samling placerade i separata skåp. På så sätt lever denna gamla samling kvar som ursprungligen skapades av Gustaf Rålamb och såldes till Rikets Ständers Bank (Riksbanken) 1756.

IW

För 350 år sedan...

År 1997 är slut och ett nytt millenium närmar sig med rasande fart. Senast vi gick in i ett nytt årtusende i vår tideräkning var det fortfarande vikingatid och kungen i Sverige hette Olof Skötkonung – inte helt okänd för oss numismatiskt intresserade. Men kan man ens tala om Sverige som sammanhållen statsbildning vid denna tidpunkt? Kanske finns det skäl att ibland stanna till lite och tänka sig tillbaka i tiden. En fördel med mynt och numismatik är att det ger tidsperspektiv åt sina utövare. Vad hände t.ex. för 350 år sedan som kan vara av intresse för oss idag? Året 1647 visar sig, vid en närmare granskning vara klart intressant för alla som intresserar sig för svensk numismatik. Just detta år inträffade nämligen tre betydelsefulla händelser.

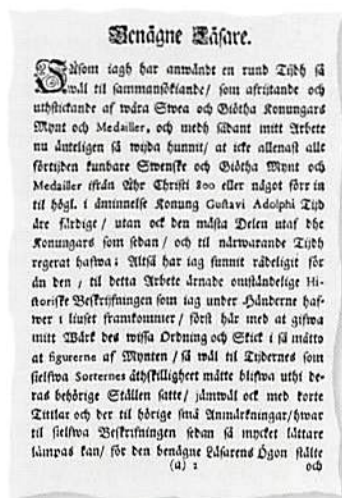
Elias Brenner

Först måste naturligtvis uppmärksamheten fästas på att just detta år föddes Elias Brenner. Han var väl inte den förste som intresserade sig för mynt och numismatik här i landet, men väl den mest kände för eftervärlden. Hans *Thesaurus nummorum sveo-gothicorum*, som utkom i sin första upplaga 1691, var det första försöket att behandla hela den svenska mynthistorien med be-

skrivning och avbildningar av alla då kända mynt. Boken är numera mycket sällsynt och eftertraktad, och Ernst Nathorst-Böös beskrev den på följande sätt: "Den måste nog betecknas som den mest begärliga av alla böcker samlaren önskar äga". Antalet exemplar i privat ägo torde vara obetydligt över tio. En andra, utökad, upplaga utkom postumt 1731 genom Nils Keders försorg. Mycket har skrivits om Brenner och den intresserade kan lätt finna mera information annorstädes.

Petter Dijkman

Den andra tilldragelsen är av samma natur. Även Petter Dijkman råkar vara född just år 1647. Dijkman brukar, med anledning av den av honom år 1686 utgivna *Observationer som kunna gifwa någon anledning til dhe forna Swenscars och Göthers Penningers Rächningz beskaffenhet*, räknas som författare till det första renodlade verk i numismatik som utgivits i Sverige. Även Dijkmans bok är sällsynt, även om den inte är riktigt i klass med Brenner 1691. Dijkmans bok saknar dessutom helt myntavbildningar och är inte heltäckande på samma sätt som Brenners verk. Ändå är den av stor kulturhistorisk betydelse, och en trevlig bekantskap för boksamlaren.

År 1691 utkom första upplagan av Brenners *Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum*. Här syns de två sidor där Brenner vänder sig direkt till läsarna: "Benägne läsare. Såsom iagh har använt en rund Tjdh så väl til sammansökande som afrijnde och uhstickande af våra Swea och Githa konungars Mynt och Medailler... ifrån åhr Christi 800 eller något förr". Han värdar också till läsarna att för "Fäderneslandens heder och tjenst" tillkännage mynt som inte finns med i katalogen, så att hans arbete kan avslutas.

Johannes Loccenius, målning av okänd konstnär, Gripsholm. SPA.

Johannes Loccenius

Redan före Brenner och Dijkman hade emellertid ett fåtal författare behandlat numismatiska ämnen. År 1647 är just i detta avseende mycket intressant, ty då utkommer första upplagan av Johannes Loccenius *Antiquitatum sveo-gothicorum libri tres*. I detta verk återfinner vi i kapitel 18, på sidorna 237-246, den första sammanhängande skildringen av den svenska mynthistorien. Visserligen bara lite drygt åtta sidor, men ändå av stor betydelse. Detta verk utbjuds då och då i den antikvariska bokhandeln, men vanlig är den inte. Första upplagan är svår att finna och oftast ser man de senare utgåvorna, t.ex. från 1654.

om en Arabisk penning/ som är funnen i Dahlarne öfwan Kopparberget.

III

En trovärdig man har mig och refererat, at sådant mynt af silfwer är för någre åhr sedan ophittat til någon quantitet uti Skougen/ i en sochn benemnd Dammora belågen i Upland/ tre eller fyra mil från Upsala stad norr ut.

III

Har jag sedt hoos en god man uti antique saker och sadeses gamla Swenska myntet Curieuse, Elias Brenner, i Stockholm stad/ en Arabisk guldpenning til form rund/ hwilken toog half annan diameter. Den han sade twara funnen uti en hög wid Wadstena/ hade och berörde man twarne Arabiske penningar af silfwer öfwan här i Sverige af iorden ophittade/ som

A H

OCH

Af hwilken orsaak man ännu finner, där och här i Sverige/ gamla Norrka/ Engelske/ Danske och Tyske Penningar/ hwilka efter deras ogillande/ äre ändå öfwarblefne til efterdöme af förriga tiders beflaffenheet. The Monument som twissa främmande länders mynt hoos och fordom brukeligit/ äro följande.

I

Doctor Loccenius uti sine Antiquit; berättar/ sig hafwa sedt et Engelskt Silfwer öre der på stod utpreglat Ethelredi Namn/ Konungens i England som uti Konung Olof Skot-Konungz Tid injände Christina Lärare höjt i Riket/ och blef dödh wid åhr/ efter Christi Börd 1017. denne Penning säger berörde Doctor twara funnen/ uti en bondes åker här i Sverige. Sedmera Engelskt/ Aul

En sida ur Dijkmans *Observationer*, tryckt i Stockholm år 1686.

I hans tredje *Observation*, som behandlar främmande europeiska mynt, refererar han till Loccenius verk av år 1647, där denne "... uti sine *Antiquit: berättar sig hafwa sedt et Engelskt Silfwer öre der på stod utpreglat Ethelredi Namn*"...

I Dijkmans första *Observation*, som handlar om arabiska mynt, omnämner han bland andra Elias Brenner. Denne beskrivs som "... en god man uti antique saker och serdeles gamla Swenska myntet *Curieuse*".

För den intresserade kan Ernst Nathorst-Böös och Ian Wiséhns *Numismatiska forskare och myntsamlare i Sverige fram till 1830-talet* rekommenderas. Den ingår i SNFs serie *Numismatiska Meddelanden*, och kan fortfarande köpas från SNF. Där finns ytterligare litteraturanvisningar för den som så önskar. Värt att nämna är också att såväl Brenners som Dijkmans ovan nämnda böcker finns i faksimilutgåvor.

Kjell Holmberg

BÖCKER KÖPES OCH SÄLJES!

- Enstaka bättre objekt samt hela boksamlingar.
- Lista på numismatisk litteratur kan erhållas.

BOK & ANTIK AB

Box 2031, 191 02 Sollentuna.

OBS! NYTT TELEFONNUMMER;

08-510 128 18

Kungl. Myntkabinettet

Slottsbacken 6

Vitterhetsakademiens
biblioteks
numismatiska boksamling

Torsdagar kl. 13-16

Bibliotekarie
Carina Bergman
tel. 08-783 9126

Bilsporten på medaljer

1. Plakett över den första internationella kongressen rörande vägar i Paris 1908. På åtsidan finns en text som berättar att kongressen tillkommit på initiativ av ministern för allmänna arbeten, Louis Barthou. Frånsidans bilförare är något lättklädda.

Under hela 1900-talet har det utgivits en mängd medaljer och plaketter som anknyter till bilen. Dessa medaljer har ofta fart och fläkt i bilden. De speglar också teknikutvecklingen under vårt århundrade. Visst har det hänt mycket. Men historien börjar redan under 1800-talet. Den första bilen kom till Sverige 1891. Det var en lantbruksutställning i Göteborg det året och bland motorer, som i första hand ställdes ut, fanns bilen. Det var en Panhard-Levasson som Maskinfirman Zacco, Bruhn & Co övertalat fabriken att sända över komplett med chaufför och allt.

År 1903 öppnades den första bilutställningen i Stockholm. Året därpå startade den första biltävlingen på sträckan Stockholm – Uppsala – Stockholm. Den första hastighetstävlingen hölls på Mälarens is 1905. Sedan sker allt mycket snabbt och bilens historia är inte slut ännu.

I Kungl. Myntkabinettets samlingar finns många medaljer som avbildar bilar, både svenska och utländska. Här presenteras endast ett mindre antal av dessa medaljer. Någon detaljerad beskrivning lämnas inte kring de enskilda medaljerna. Författaren till denna artikel tycker nämligen att bilderna talar för sig själva.

1. Första internationella kongressen rörande vägar i Paris 1908. Plaketten

är av brons och den mäter 65 x 75 mm, inv.nr 14658. Konstnär är ungern Tony Szirmai.

Kongressen avhölls i Terrasse du Jeu de Paume des Tuileries. Den officielle svenske representanten fick motta plaketten som hade fått en tilläggsinskriftion: "Participation de la Suède".

2. Internationell diplomatisk konferens rörande framförandet av bilar över nationsgränser, Paris 1909. Plaketten är av silver och den mäter 75 x 57 mm. Konstnär är Tony Szirmai.

Ämnet för kongressen började bli mycket aktuellt. Bilarnas antal ökade kraftigt och möjligheterna för de nya bilisterna att resa långt, t.o.m. till ett annat land, ökade. Det gällde att få ordning på trafiken. De europeiska polis- och tullmyndigheterna fanns bland initiativtagarna till kongressen. Även denna plakett har inskriptionen: "Participation de la Suède".

3. Internationella Automobilutställningen i Göteborg 1923. Plakett av brons med måtten 64 x 46 mm, inv.nr 20712:43, ensidig Plaketten är präglad hos C.C. Sporrang & Co, Stockholm. Okänd konstnär.

År 1923 firade Göteborg 300 år. Då anordnades den stora Göteborgsutställningen, men också en mängd mindre arrangemang. Till dessa hörde Automobilutställningen.

4. Kungl. Automobilklubben – Svenska Rallyt till midnattssolen. Brons-

plaketten mäter 78 x 57 mm, inv.nr 25636. Konstnär är C. Fagerberg, ca 1913.

Tanken bakom Svenska Rallyt till midnattssolen var att såväl utlänningar som svenskar skulle få uppleva Sverige när "landet står i sin fagreste blomstring". En turistresa alltså. En sådan var verkligen det första Midnattssolrallyt när det kördes i juni 1950. För att ge evenemang- och bromsprov vid slutmålet i Kiruna. Andra året hade målet förlagts till Rättvik, sedan ekipagen först gjort en slinga uppe i Norrland.

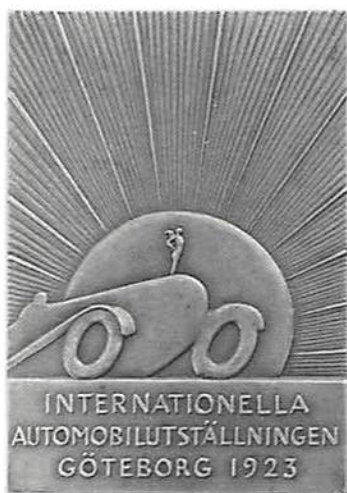
Plaketter med samma motiv delades även ut före första världskriget, dock utan texten "Svenska Rallyt...".

5. Kungl. Automobilklubbens Landsförbund. Ensidig bronsplakett som mäter 80 x 59 mm. Plaketten är präglad hos C.C. Sporrang & Co i Stockholm. Konstnären är okänd.

Landsförbundet samlade de olika lokala föreningarna till ett organ. Kungl. Automobilklubben grundades 1903, men kallades först Stockholms Automobilklubb. Verksamheten inleddes med ett möte 20 maj 1903, då man på mötesprogrammet hade fem punkter. Som punkt nummer fyra hade man uppställt frågan: "Finns förutsättningar för bildandet

2. Plakett över den internationella diplomatiska konferensen om framförandet av bilar över nationsgränser. Åtsidan visar de två initiativtagarna till konferensen: utrikesministern Pichon och ministern för allmänna arbeten Louis Barthou. Plaketten är graverad av Tony Szirmai 1909. På framsidan rusar en bil fram på en landsväg. Ovanför bilen flyger Merkurius. Där finns också texten *Terra Aperta* (= en öppen värld).

3. Plakett av brons utgiven med anledning av Internationella Automobilutställningen i Göteborg 1923.

4. Plakett av brons över Svenska Rallyt till midnattssolen som arrangerats av Kungl. Automobilklubben.

av en automobilklubb i Stockholm?" Den som fört frågan på tal var greve Clarence von Rosen. Svaret blev ett enhälligt ja. Den nybildade klubben döptes om till Svenska Motorklubben, eftersom verksamheten borde utsträckas till att omfatta hela landet. Dessutom fanns det medlemmar som ansåg att även motorbåtsägare skulle kunna bli medlemmar. Den 17 okto-

ber 1903 hade man emellertid ett nytt möte och då omdöptes klubben till Svenska Automobilklubben. Kort därefter fastnade man för namnet Kungl. Automobilklubben – nu fanns också kungliga beskyddare.

6. Automobil och Motorcykelklubben. Plakett av silver som mäter 70 x 42 mm är tillverkad hos Westins i Stockholm. Konstnären är okänd,

inv.nr 23119:9. På plaketts framsida finns inristat "Vintertävlingen 12-13/4 1929 Helmer Lindström".

Till denna klubb kunde både bil- och motorcykelägare söka sig.

7. Svenska Motorklubben. Ensidig bronsplakett som mäter 72 x 52 mm, inv.nr 25866. Den är präglad hos C.C. Sporrang & Co i Stockholm.

Konstnär är en viss Lundell. Detta exemplar är en belöning till en funktionär.

På åtsidan finns texten: "Med tack för hjälpen vid tävlingen den 6 maj 1928. Svenska Motorklubbens Malmöavdelning". Svenska Motorklubben stiftades 1913.

8. Svenska Motorklubben. Stockholmsavdelningen. Plakett av vitmetall som mäter 73 x 53 mm, ensidig, inv.nr 23119:56. Plaketten är präglad hos C.C. Sporrang & Co i Stockholm. Konstnären är okänd.

Plaketten är tilldelad Helmer Lindström 28 april 1929.

9. Svenska Motorklubben. Belöningsmedalj av brons som mäter 45 mm i diameter, inv.nr 25636. Medaljen är tillverkad hos C.C. Sporrang & Co i Stockholm med anledning av klubbens 50-årsjubileum 1953. Konstnären är okänd.

10. Svenska Motorklubben. Bronsplakett som mäter 55 x 41 mm, inv.nr 19568. Den är präglad hos C.C. Sporrang & Co i Stockholm. Konstnären är okänd. Plaketten är tilldelad en funktionär vid Sveriges Grand Prix.

11. Motormännens Riksförbund. Bronsmedalj som mäter 60 mm i diameter, inv.nr 22724:34. Konstnär är Karl Hultström.

Motormännens Riksförbund bildades 27 februari 1922 i Malmö. Vid stiftandet erhöll organisationen namnet Sveriges Förenade Motormän, en parallell till "Forenade Danske Motorejere", med vilken förening samarbete omedelbart uppstod. År 1923 ändrades dock namnet till Motormännens Riksförbund eller kort och gott M. Ändamålet med förbundet var att inom ramen av ett helt opolitisk organisation samlar alla motormän och andra motorintresserade.

Litteratur

Ekström, G., *Svenskarna och deras Automobiles*: Sundsvall 1983.

Haventon, P., *Svenska Tävlingsbilder*: Sundsvall 1984.

Nerén, J., *Automobilens historia*. Stockholm 1937.

Ian Wiséhn

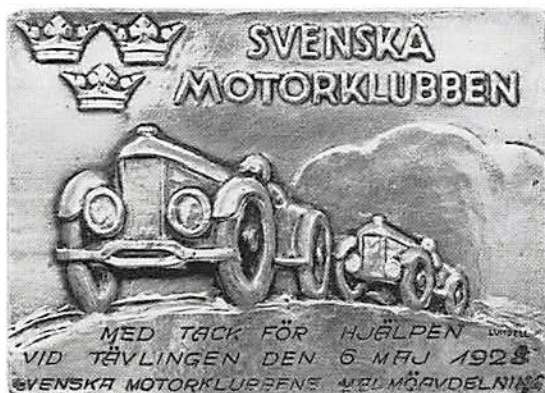
Foto: Jan Eve Olsson,
Kungl Mynkabinettet.

5. Plakett av brons till Kungl. Automobilklubbens Landsförbund.

6. En bil och en motorcykel rusar fram på Automobil och Motorcykelklubbens plakett.

7. Två bilar från tjugotalet finns på plaketten från Svenska Motorklubben.

10. Plakett som är tilldelad en funktionär vid Sveriges Grand Prix. Dessa tävlingar arrangerades av Svenska Motorklubben.

8. På Svenska Motorklubbens plakett tävlar en motorcykelförare mot en bilist. Det är verkligen fart och fläkt över denna plakett!

9. Minnesmedalj av brons som är präglad till Svenska Motorklubbens 50-årsjubileum.

11. På Motormännens medalj springer Mercurius över världsaltet. I bakgrunden syns bla Stora björn. Den flitige medaljkonstnären Karl Hultström har graverat medaljen.

Mörk historia bakom bild

I Kungl. Myntkabinettets samlingar finns också en hel del bilder med ekonomisk anknytning. Bland annat finns bilder från den stora inflationen i Tyskland efter första världskriget.

I denna artikel publiceras en bild som visar en grupp herrar som alla har tung packning. En del av dem ser nästan förläget glada ut. Bakgrunden är emellertid mörk. Det stora kursfallet 1923 nödvändiggjorde utgivandet av allt större sedlar. Bilden är från Riksbanken i Berlin och visar vilka omfattande redskap som behövdes för att hämta större belopp: dragkärvar, koffertar, tvättkorgar m.m.

Bakgrunden till inflationen är ganska komplicerad, men i korthet kan vi konstatera att Tyskland framstod som en av de stora förlorarna av första världskriget. De närmaste åren efter kriget karakteriserades av en utomordentlig svår ekonomisk kris, en penninginflation, som väl saknar

motstycke i världshistorien. Tyskland hade också ständiga konflikter med krigets segrarmakter, främst gällande krigsskadeståndet och krigsskadeståndsbetalningarna. Arbetslösheten växte, varje försök att balansera statsfinanserna omöjliggjordes av den fortskridande inflationen. Denna befriade visserligen den tyska statsmakten från de stora inrikesskulderna från kriget och förkrigstiden, men den förstörde så gott som allt sparkapital och ruinerade medelklassen.

När så Tyskland anmälde att man inte klarade av krigsskadebetalningarna svarade den franska regeringen i januari 1923 med att låta sina trupper rycka in i Ruhrområdet. Därmed kunde de kontrollera den rika industrin i området. Det passiva motståndet i Ruhrområdet mot fransmännen finansierades av riksregeringen; den hade inte några andra inkomstkäl-

lor till förfogande än sedelpressarna, som fabricerade sedlar i ständigt större valörer: 10 000-marksedlarna undanträngdes av sedlar på 100 000 mark, miljonersedlar började dyka upp på marknaden, de blev allena rådande för att i sin tur undanträngas av miljardsedlar osv.

I november 1923 stabiliserades valutan och sedan även skadestandsfrågan 1924 reglerats genom Dawesplanen, förbättrades den ekonomiska situationen snabbt. Ekonomin hjälptes också av stora utländska kapitalinvesteringar i Tyskland.

Bilden från 1923 har Kungl. Myntkabinettet fått från tidningen *Hvar 8 Dag* 1923.

IV

**Pengar i krig skildras
som temadel i Världens mynt
på entréplanet i
Kungl. Myntkabinettets utställningar.**

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

REGISTER 1997

ARTIKLAR OCH NOTISER	Nr	Sid.
Björk, Jan-Olof Avesta bruks instämplade polletter. Tillverkningsteknik och förslag till ny datering och indelning.	8	184
Carlberg, Dan Jennings och Forsmarkspolletterna.	4	89
Carlsson, Per-Göran Omgraverad valsbild för halvöre Säter 1628. Försök till standardiserad riksvapensköld?	1	16
Forssell, Erik En sonett om Kungl. Myntkabinettet.	7	173
Frösell, Anders Frågetävlingen på SNF:s julfest 1996. Rätta svar på frågesporten i SNT 1/97.	1 2	27 54
Golabiewski Lannby, Monica Bildkavalkad från Kungl. Myntkabinettets öppnande. I ett hus i medeltidens Söderköping. Annorlunda lockbeten. (& Eva Wiséhn)	5 8 8	109 196 201
Gustafsson, Tomas Fem klassiska typer av Ulrika Eleonoras kopparmynt.	4	94
Hagström, P Anders G Falskmyntning på Johan III:s tid.	3	67
Hammarberg, Inger Plåtmynt från snapphanarnas tid. Myntskatt från niohundraletet. (<i>Pressklipp</i>)	4 4	84 98
Hemmingsson, Bengt Frågor kring den svenska myntningen 1275-1290. Polletter i Sverige före 1660.	2 7	32 160
Holmberg, Kjell Myntkontakt — Svensk Numismatisk Tidskrift 1972-1997. Mynthandlare C.G. Hesselblads utgivning av lagerlistor.	6 7	140 170
Johansson, Bengt K Å Invigning av Kungl. Myntkabinettet.	5	108
Klackenberg, Henrik Henrik den förunderlige och abbedissan Beatrix.	1	20

Lagerqvist, Lars O

Konung Carl XVI Gustafs minnestecken (CXVIGJmt) 1996.	1	23
Alfred Nobel. (Ny medalj)	1	25
Stort fynd av medeltida mynt. (Pressklipp)	2	54
Ett 100-årsjubileum. (Ny medalj)	4	98
Kalmarunionen 1397-1997.	5	120
Kring Gustav II Adolfs begravningsmedalj.	5	122
Kungl. Myntkabinettet i eget hus. (Minnesmynt)	5	126
Medalj över prins Carl Philip. (Ny medalj)	5	126
S:t Erik på medalj. (Ny medalj)	5	127
En sensation – ett guldmynt från Karl den store!	6	139
Slottsbranden 1697 – ett 300-årsminne. (Ny medalj)	6	150
Andrées polarexpedition 1897 – ett hundraårsminne.	7	169
Hans Järta-medaljen.	8	198
En svensk FN-medalj med Nobel-anknytning.	8	200
Kauko Räsänen. (Utställning)	8	204
Myntsamling stals vid inbrott. (Pressklipp)	8	205

Malmqvist, Bengt

Samlar Du mynt? (Från läsekreten)	5	128
-----------------------------------	---	-----

Myrberg, Nanouschka

En främmande fågel i myntkabinettets samlingar.	7	173
---	---	-----

Norberg, Axel

Ett intressant exemplar av Dijkmans <i>Observationer</i> .	6	136
--	---	-----

Nordlind, Ulf

Ny medalj från SNF. (Ny medalj)	3	78
---------------------------------	---	----

Raneke, Jan

Skåne läns nya vapen.	2	49
-----------------------	---	----

Rådström, Börje

Mjölkpollerter från Söderby.	1	22
------------------------------	---	----

Serrestam, Sonny

Några anteckningar kring ett föredrag i Göteborgs numismatiska förening 1948.	3	63
---	---	----

Sømod, Jørgen

NNUM. (Från läsekreten)	8	204
-------------------------	---	-----

Talvio, Tuukka

Numismatisk heraldik.	4	92
-----------------------	---	----

Thor, Lars

Gunnar Sundberg har avlidit. (Personalia)	5	124
---	---	-----

Wiséhn, Eva

Vinhandelspollerter från Stockholm. 1. (& Ian Wiséhn)	1	4
En familjeskatt.	1	22
Vinhandelspollerter från Stockholm. 2. (& Ian Wiséhn)	2	42
Politiskt mynt för ung drottning.	3	69
Hemligt sällskap i Årsta skog? (Frågespalten)	4	98
När två blev tre och kanske fyra – kung Hardeknuts silverpenny från Gothabyrig.	6	138
Annorlunda lockbeten. (& Monica Golabiewski Lanny)	8	201

Wiséhn, Ian

Vinhandelspollerter från Stockholm. 1. (& Eva Wiséhn)	1	4
Bekymmer vid betalningar.	1	15

	Nr	Sid.
Sedelreklam för choklad.	1	19
Bättre mynt är vad allmogen önskar.	1	20
En annan syn på pengar.	1	21
Sedelpapper av god kvalitet.	2	41
Vinhandelspolletter från Stockholm. 2. (& Eva Wiséhn)	2	42
En hink kosing kan ej försäkras.	2	48
Evakueringen av Eremitagets numismatiska samling 1941.	3	60
Pollett från Stockholms Nya Kypareförening.	3	66
Kort om numismatikens historia.	3	70
Riksgäldskontorets polletter – diskussioner och beslut 1798-1799.	3	73
Ett halvt öre underskriften.	3	75
Åttiofem kopparmynt till varje svensk.	4	93
Spårvagnspollett av silver.	4	96
Tenntupp och stjärna i växel.	4	96
FB & C KOMET – polletter med okänd avsändare.	4	97
Fabrikören Soldins enskilda museum.	4	97
Kungl. Myntkabinettets historia i korthet.	5	119
När mynt från svenska Elbing skulle störa den polska ekonomin.	5	123
Tryckta protester mot ny sedel.	6	138
Kungl. Myntkabinettets medaljsamling – igår och idag.	6	142
Ett gott mynt är nationens styrka.	6	144
Mälardrottningen som blev Moder Svea.	6	145
Mynt och medaljer för en ung nation.	6	146
Politiska motiv på "mynt".	7	167
Lea Ahlborn – fotografikonstens vän.	7	168
Mynten som fängslade Rikard Lejonhjärta – och skatten som blev hans död.	8	194

NYTT OM BÖCKER – RECENSIONER

	Nr	Sid
Arber, Hugo & Landi, Giacomo: <i>Numismatique de l'assurance – Suisse.</i> (Ian Wiséhn)	5	128
Burke, Peter: <i>En kung blir till. Myter och propaganda kring Ludvig XIV.</i> (Göran Wahlquist)	2	53
Coincraft's Standard 1997 Catalogue of English & UK Coins 1066 To Date. (Eva Wiséhn)	4	100
Crapanzano, Guido: <i>Soldi D'Italia. Un secolo di cartamoneta.</i> (Ian Wiséhn)	3	76
Elfver, Frédéric: <i>Den svenska fastlandsmyntningen 1150-1250. En studie av lösfynden.</i> B-uppsats vid institutionen för arkeologi vid Stockholms universitet, 1996. (Monica Golabiewski Lannby)	7	174
Gillingstam, Hans: <i>Rasmus Ludvigsson.</i> Svenskt Biografiskt Lexikon. (Lars O Lagerqvist)	6	152
Landi, Giacomo: <i>Las medallas del seguro.</i> (Ian Wiséhn)	5	128
Lindstedt, Janett: <i>Sverige eller Norge? En studie av en brakteatgrupp från 1300-talet.</i> C-uppsats vid institutionen för arkeologi vid Stockholms universitet, 1996. (Monica Golabiewski Lannby)	3	76
Malmer, Brita: <i>Rasmuson, Nils Ludvig.</i> Svenskt Biografiskt Lexikon. (Lars O Lagerqvist)	6	152
Margrete 1. Nordens Frue og Husbond – Kalmarunionen 600 år. Essays og Udstillingskatalog. (Bengt Hemmingsson)	3	76
Mortensen, Morten Eske: <i>Svenska Myntpris-Årsboken 1995/96.</i> (Bengt Hemmingsson)	4	100
Sammlung Köhler-Osbahr. Bd. IV. Römische Münzen. (Eva Wiséhn)	6	152
Sayles, Wayne G: <i>Ancient Coin Collecting II. Numismatic Art of the Greek World.</i> (Ulrika Bornestaf)	8	202

Tråkigt slut för romantisk taler

Denna artikel lämnade Högerpres-sens Nyhetsbyrå (HNB) i Stock-holm den 10 februari 1965.

Det är knappast troligt att drottning Elisabeth och prins Philip lämnade kejsar Haile Selassies Etiopien utan en Maria Teresia-taler i bagaget. Har man en gång sett ett sådant mynt är det oemotståndligt och i en värld av symboliska mynt tycks det vara den sista återstoden av de verkliga pen-garna.*

En Maria Teresia-taler ser ut och känns som verkliga pengar bör göra. Den har en diameter av nära fyra och en halv centimeter och är alltså inte lätt att tappa bort. Tung av silver – inte några enkla legeringar – gör den sin närvaro känd i vilken ficka som helst. På framsidan ser man Maria Terasias ståtliga huvud och axlar, dubbelhakan och den svällan-de barmen på en habsburgskejsarin-na, som födde sexton barn till det heliga romerska imperiets värld. På baksidan lurar en väldig, tvåhövdad örn, och runt kanten läser man *iustitia et clementia* ("rätt och mildhet").

En sådan riksdagenhet tyder på oräkneliga rikedomar och årtalet 1780 låter ana att man gjort ett fint fynd. Men varje taler som präglats efter Maria Terasias död har burit detta årtal, och i Addis Abebas bas-sarer byter de ägare för i runt tal en femma.

Maria Terasias taler är ett mynt som saknar både hemland och bestämt värde. Det imperium hon här-skade över försvann år 1918 och myntets värde beror på dess silver-innehåll. Men efter trehundra år är det alltför det allestädes närvaran-de betalningsmedlet i stora delar av Mellersta östern och Afrika och lämnar endast långsamt plats för in-hemska valutor.

Präglad första gången i Wien 1751 följde denna Rödhavsdollar han-delsvägarna när dessa spred sig ut över Levanten. På 1760-talet cirku-lerade den i Arabien. Det invecklade mönstret var för svårt för falskmyn-tarna; *iustitia et clementia* översteg deras förmåga likaväl som senare mynts räfflade rand skulle göra. Och när den spanska guldpiastern föll offer för "skandalös förfalskning" i de peruanska gruvorna regerade Ma-ria Teresia-talern enväldigt.

Kejsarinnan dog, men efterfrågan på hennes mynt steg i oförminskad takt. Under de första tolv åren av 1900-talet präglade myntverket i

Maria Teresia-taler 1780. Nypräglning (Wien) ca 1955. KMK.
Foto Nils Lagergren 1966, ATA.

Wien 45 miljoner. När det österri-kisk-ungerska imperiet också dog år 1918 blev talern utan land och oskyd-dad av myntlagarna. Stormakterna grälade om godbiten men lät till slut Wien behålla monopoliet på villkor att vem som helst skulle ha rätt att skicka silver till Wien för att få det myntat till taler.

Allting gick bra ända tills Mus-solini gjorde sig klar att invadera Etiopien (då Abessinien) och behöv-de taler att betala med. Med Hitlers hjälp "övertalade" han myntverket i Wien att skicka stämplarna. Efter er-övringen ämnade Mussolini införa italienska pengar. Etiopierna föro-lämpade honom genom att föredra talern och det italienska myntverket tvangs fortsätta präglingen. Världen i övrigt fick ingenting och till slut var talern värd 25 procent mer än sil-verinnehållet.

Brittiska myntverket, som utsattes för påtryckningar av guld- och silver-handlarna i London och dessutom insåg att Mussolinis monopol inte kunde få fortsätta, tillverkade egna stämplor och började en lösnande pro-duktion av talern. Andra europeiska myntverk följde snart exemplet, men skarpsynta araber ansåg att den brit-tiska kopian var bäst.

Ungefär sex miljoner sådana ko-pior användes för att finansiera den kampanj som år 1941 körde ut Mus-solini ur Etiopien och öppnade vägen för Haile Selassie tillbaka till tronen. Ytterligare tjugo miljoner, som präglats i Bombay, bidrog till att klara Storbritanniens utgifter i Indien un-der andra världskriget.

När kriget väl var slut och särskilt sedan det österrikiska statsfördraget undertecknats måste myntverket i London återlämna monopoliet till

Wien. Det gjorde så med tungt hjär-ta år 1961.

Numera håller talern på att så små-ningom förlora sitt värde, och allt-eftersom efterfrågan sjunker närmar sig talerns värde i Röda havsområ-det alltmer silvervärdet. Detta tar död på den inre handeln, ty det lönar sig inte att skicka taler till Aden om inte deras saluvärde ligger tillräck-ligt över silvervärdet för att präg-lings- och transportkostnaderna skall vara mer än betalda.

Nu går alltså talerflödet från Aden över Medelhavet till den europeiska kontinenten där mynten smälts ner och förvandlas till silversaker. Talern innehåller 833 promille rent silver och silversmederna kan sänka denna silverhalt till den på kontinenten brukliga – 800 promille – genom att helt enkelt lägga litet koppar i smält-degeln. Ett tråkigt slut för ett så vac-kert mynt med en så intressant histo-ria.

Anthony Bambridge
London i februari 1965

*Redan 1965 var Maria Teresia-talern demonetarerad i Etiopien. Red. anm.

Strandbergs Mynthandel AB & Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, medaljer, ordnar
Gamla aktiebrev, äldre handlingar m.m.

Arsenalsgatan 8C, Box 7377

103 91 Stockholm

Tel: 08-611 01 10, 611 58 20

Fax: 08-611 32 95

”Stor är Artemis från Efesos”

Av Ursula Kampmann

Upphetsningen var stor i staden Efesos. En predikant hade kommit till staden. Paulus hette han och han talade om en ny gud. Det var många som anslöt sig till hans rörelse.

Men alla var inte vänligt sinnade. Speciellt en silversmed vid namn Demetrios gjorde allt för att förtala honom. Möjligen var det för att han levde på att tillverka små avbilder av den stora Artemis från Efesos och hennes altare. Kanske såg han sin egen utkomstmöjlighet hotad genom den nya förkunnelsen. I vart fall berättade han för var och en som hörde på att den här Paulus övertalade folk att inte längre tro på Artemis från Efesos. Med inlevelse berättade han för sina åhörare hur det skulle bli i staden Efesos utan Artemiskulten: Inga pilgrimer skulle strömma i långa rader till det berömda Efesos, inga människomassor som frekventerade övernattningsställen och frågade efter mat och souvenirer – en betydelsefull del av stadens näringsliv skulle helt enkelt falla bort. Och än värre var det, ja man skulle kunna säga hädiskt, att påstå att det överhuvudtaget inte fanns någon Artemis. Och slutligen, efesiernas försteg framför andra folk berodde ju på att de stod under gudinnans speciella beskydd. Hur skulle man annars med framgång kunna hävda sina anspråk på att vara den förmästa staden vid mötena med de andra städerna i provinsen om man inte längre kunde använda detta faktum att man var gudinnan Artemis hemort.

Sakta men säkert vann Demetrios uppfattning och så småningom vände sig den allmänna opinionen mot Paulus. En stor skara människor anslöt sig till en ”spontan” organiserad protestmarsch i riktning mot den stora teatern i Efesos. I timtal skanderade man ”Stor är Artemis från Efesos” och Paulus hade tur som inte blev lynchad av den upphetsade folkmassan.

Berättelserna om apostolarna visar många gånger på nära håll hur antikens människor uppfattade sig själva. I den ovan kort återberättade episoden kan vi se hur viktig Artemiskulten var för efesierna. Den var inte bara en viktig grund för det kom-

Artemis från Efesos¹⁾

Artemistemplet i Efesos²⁾

mersiella livet utan också ett viktigt inslag i stadens patriotism och nationalkänsla. Det berömda templet avbildades därför gärna och med förkärlek på stadens mynt. Illustrationen visar en osedvanligt väl bevarad framställning. Man kan urskilja många enskilda detaljer i templetbyggnaden.

Det vi ser är fasaden i det tempel, som byggdes på mitten av 300-talet f.Kr. Detta stod på den plats där man sedan 700-talet, kanske redan ännu tidigare, hade tillbett den mindre-asiatiska modergudinnan som grekerna kallade Artemis. Vid mitten av 500-talet f.Kr. byggde enligt legenden kung Krösus ett jättetempel i stället för den obetydliga, ursprungliga byggnaden. För att göra sig känd för all framtid i mänsklighetens historia anlade en viss Herostratos en brand i det enorma templet, vars takkonstruktion bestod av timmerbjälkar (356 f. Kr.). Så blev han ”herostratisk” ryktbar. Det därefter återupbyggda prakttemplet stod inte i något avseende det gamla efter. Fronten visade – som här på vårt mynt – åtta kolonner, som upptill och nedtill var försedda med reliefer. Om man tittar noga på kolonnerna på myntet kan man se, att myntgravören har bemödat sig om att återge dessa utsmyckningar. Genom en öppning mellan kolonnerna får man en möjlighet att se in i det inre av templet: man skymtar statyn över efesiernas Artemis. Naturligtvis stod inte kultstatyn i templets ytterområde. Den stod inne i templet – osynlig utifrån. Avsikten med myntet var ju inte att ge en exakt avbildning av templet. För att visa dess mest karakteristiska drag använde sig gravören av konstgreppet att så att säga dra fram templet inre rum. Han har lagt ned stor möda på att återge den så välbekanta arkaiska statyn: på huvudet har Artemis en hög huvudbonad, en s.k. *polos*; över den har hon en murkrona, som vi ofta ser på de mindreasiatiska stadsgudinnorna.

Från hennes *polos* faller slöjor åt sidorna över axlarna. Ett enkelt streck över halsen antyder ett halsband, som i vanliga fall på statyer brukar återges med omsorgsfullt återgivna rader av pärlor. Därunder – knappt synliga på myntet – de så kallade bröstet. Det finns otaliga tolkningsförslag till denna beståndsdel i Artemisframställningarna. Man har föreslagit att de är ägg, antingen

Efesos, Hadrianus, romersk kejsare 117-138 e. Kr. Medaljong. Brons.

Åts.: ΑΔPIANOC – KAICAP OAYMΠHIOC. (= Hadrianus – olympisk kejsare.)

Den lagerkransade kejsarens byst åt höger. Hadrianus har bröstspansar, däröver en egid. På vänster skuldra syns sköldbandet.

Fråns.: ΕΦΕCΙΩΝ (= efesiernas [mynt]). Artemistemplet i Efesos med kultstatyn.

Templet har åtta joniska kolonner; de nedersta kolonntrummorna är försedda med reliefer. På taket finns trekantiga överstycken. I gavelfältet syns en dörr, omgiven av två Nikefigurer, som bekransar dörren. Artemis har en hög polos, från vilken slöjor hänger ned. Från armarna hänger fastbundna ullbindlar.

Brons. Vikt 30,71 g. Diam.: 37,8 mm.

Detta exemplar såldes hos Münzen und Medaillen, Basel, på auktion 81, 1995 (nr 494).

från struts eller bin, druvor, nötter, ekollon, hängsmycken med berlocker, konstgjorda, för kultiskt bruk avsedda bröst, feltolkade metallkupper i ett bröstspansar, dadlar, meteoritstenar och magiska lampor. Det troligaste är emellertid att det handlar om tjurpungar. Armarna håller Artemis – som man kan se på olika statyer – rakt fram, vilket gravören naturligtvis inte kunde återge på mynten. Han fick böja armarna utåt sidan. Från handlederna hängde ringar med fåglar. Statyerna visar att det rörde sig om falcar eller hökar. Från armarna hänger långa ullbindlar.

Kanske har du redan tidigare sett några av dessa statyer och tänkt på att de aldrig är riktigt identiska? R. Fleischer menar i sin bok om Artemis från Efesos och närbesläktade kultstatyer från Anatolien och Syrien (Leiden 1973, s. 130) att hela kultutsmykningen var lös och kunde tas av och bytas ut. Vi känner till detta bruk från många andra sammanhang att bekläda kultstatyerna vid olika tillfällen med passande tillbehör. Så gör man än idag med Mariastatyer. Man kommer också att tänka på det museum i Bryssel, som har kläder för den lilla Manneken Pis-statyn.

I tympanon, det trekantiga gavelfältet över kolonnerna, ser man ytterligare en mycket intressant detalj. I mitten, inramad av två Nikefigurer med kransar, ser man en liten dörr. Till vänster och höger finns två figurer, som ligger utsträckta. En liten

aning om vad denna dörr i mitten skulle vara till får vi i en notis hos Plinius den äldre, Naturalis Historia 14,1,9; i Efesos fanns det en trappa, som ledde från golvet till tympanon.

Det måste alltså ha varit viktigt att någon kunde komma från templet inre till taket och framträda uppe i detta fönster. Och det finns faktiskt en inskrift (Inscripfen von Ephesos 24), där det talas om den stora Artemis epifani:

...Eftersom stadens skyddsgudinna Artemis är synnerligen vördad, inte bara i sin hemstad, vilken hon genom sin gudomlighet gjort berömdare än alla andra städer, utan också hos alla andra greker och bland barbarerna, så att tempel och lundar invigs åt henne och tempel och altaren uppförs på grund av hennes epifanier [= gudens framträdanden, förf.s anm.] Och då det bästa beviset på den dyrkan hon åtnjuter är, att en månad uppkallats efter henne, ... under vilken fester och ceremonier hålls framför allt i vår stad, den efesiska gudinnans fostermor; sålunda beslöt folket i Efesos att hela månaden med gudinnans namn skulle vara helig och helgad åt gudinnan och genom detta beslut fastställde man guds-tjänstritualen för denna månad... Ty om gudinnan på detta vis blir bättre ärad så kommer vår stad att för all tid vara berömdare och lyckligare...

Dörren i tympanon fanns alltså för att Artemis skulle kunna framträda för hela den förväntansfulla och häpna folkmassan. Hur det faktiskt gick till vet vi inte. Kanske gick en prästinna utklädd i Artemis kläder upp på vinden och visade sig för de troende. Kanske hämtade man fram

själva gudabilden av trä ur templet inre. Så blev det i början av våren en fest för att beveka Artemis att skänka staden god skörd. Då offerades tjurar åt Artemis. Hur betydelsefullt detta tjuroffer var, förstår man av att delar av artemisikonografien hämtades från denna ritual. Ullbindlarna till exempel, som hänger från hennes armar, var fästade runt tjurarnas horn. Och när det gäller de länge omstridda bröstdekorationerna tycks det alltså röra sig om de offerade tjurarnas pungar. Artemis som förkroppsligade modergudinnan blev därmed symboliskt befruktad av den som tjur förkroppsligade väderguden. När offret fullbordats framför templet fördes kanske ullbindlarna och tjurpungarna in i templet. Strax visade sig den därmed besmyckade Artemis för de troende. Prästerna hade smyckat den ärevärdiga kultstatyn med bindlar och pungar och burit upp den uppför trappan till gavelfönstret.

Kanske verkar denna ritual både otrolig och arkaisk. Vilken förnuftig människa kan tro att en gudinna tittar ut ur ett fönster i en byggnad? Hur skulle de intelligenta grekerna ha kunnat tro på något sådant? De stödde sig ju numera på bevis som argument i naturforskningen och trodde inte längre på gudarnas medverkan i det som hände. Och trots detta stod en stor skara troende timma efter timma och väntade på Artemis epifani! Om du i din upphöjdhed kanske skakar på huvudet åt detta, vill jag bara påminna om att när påven vid påsk utdelar välsignelsen till troende i hela världen så sker det inte från altaret utan från en speciell balkong. Denna religiösa akt äger i vår sekulariserade värld rum inför tusenden på Petersplatsen och sänds varje år av TV över hela världen. Även om välsignelsen – strikt teologiskt sett – lika väl kan delas ut av vilken präst som helst och tom av en lekman, finns det miljoner människor som vill delta i denna katolska epifani, både sådana som vill uppleva det färgsprakande skådespelet, och sådana som tycker att "det kan ju inte skada", alldeles bortsett från dem, som deltar av djup övertygelse.

Artemis från Efesos var en fast beståndsdel i det dagliga livet för invånarna i staden Efesos. Genom hennes beskydd visste de, att deras stad var trygg och säker. Festerna till hennes ära utgjorde länge efterlängta höjdpunkter i stadens liv. Pilgrimerna, som kom för att söka hjälp hos gudinnan liksom turisterna, som

kom för att beundra templet, förde pengar till staden. Inte så konstigt alltså att en oförarglig kringvandrande predikant som Paulus kunde försätta efesierna i uppror. Påståendet att det bara finns en enda gud, som dessutom inte finns på bara en plats utan överallt, där två eller tre personer församlats i hans namn, måste reta gallfeber på dem. En sådan lära kunde man bara göra en sak med: överrösta den. Bilden står tydlig framför oss: En vrålande folkmassa, helt inställd på att försvara sin gamla invanda tro.

År 1863 började engelsmannen J.T. Wood söka efter det berömda templet i Efesos. Av detta betydande byggnadsverk, som under antiken räknades till världens sju underverk, fanns inga rester. Det dröjde hela sex år innan utgrävaren på nyårsaftonen 1869 i ett provschakt kunde frilägga marmorfundamentet till det gömda templet. Genom det stigande grundvattnet hade också de sista resterna ovan jord försvunnit. Idag, efter års-långa, gång på gång återupptagna grävningar, ser den besvikne turisten bara en öken av stenar, som inte längre förmår vittna om den betydelse efesiernas Artemis en gång hade.

Noter

¹⁾ Tecknad återgivning av en staty i Neapels museum. Ur M K och J Nollé: Götter, Städte, Festa. Kleinasiatiscche Münzen der römischen Kaiserzeit. München 1994 s 57.

²⁾ Rekonstruktion av S Shaw från 1945. Ur M J Price och B L Trell: Coins and their Cities. Architecture on the ancient coins of Greece, Rome and Palestine. London 1977 s 126.

Artikeln är tidigare publicerad på tyska i tidskriften *MünzenRevue* nr 11/1996.

Översättning Harald Nilsson

Gnomerna berättar

Den italienske skalden Leopardi låter de små gnomerna i jordens och bergens inre förtälja följande:

"Man kan väl inte gärna tro att det kommit på modet igen att betala med boskap i stället för silver och guld eller att man nöer sig med papperspolletter som man gjort tidtals förut eller glaskulor, som vildarna göra – eller rent av att lykurgos' lagar skulle ha trätt i kraft ig n!"

Polletter från postångaren Öland

Innan Ölandsbrons invigning 1972 transporterades post till Öland via båt, i äldre tider också med släde. Eftersom en stor del av postgången till Gotland även gick via Öland var det tidvis stora mängder post som skulle transporteras. Under den period av året då isen varken bar eller brast kunde överfart vara mycket besvärlig.

Av detta skäl beslutade riksdagen 1882 att Postverket skulle få medel för att kunna köpa ett isbrytande ångfartyg för att trafikera Kalmarsund. Detta fartyg skulle ersätta de mindre, privata postbåtar som tidigare svarat för postgången. Uppdraget gick till Bergsunds mekaniska verkstad att för Postverkets räkning bygga detta ångfartyg. Vi kan idag förvånas över att ett beslut att köpa ett fartyg inte kunde fattas av Postverket utan var en riksdagsfråga.

Den 18 december 1883 levererades det Kungliga Postångarfartyget Öland (bild 1) till Kalmar. "Öland" kom att trafikera Kalmarsund fram till 1931, då fartyget ersattes med "Öland II", som i sin tur var i trafik till 1952.

"Öland" kom även att ta passage-rare på sina turer. Sannolikt är det av detta skäl som ett antal polletter i mässing kom att framställas. Polletterna innebar ett minskat behov av såväl skiljemynt som räknekunskaper hos biljettpersonalen. Förutom att det var ett effektivt sätt att lämna rabatt kom framförallt resenären att betala sina resor i förskott. Idag skulle man på konsult-svenska

säga, att polletterna var ett gott exempel på "cash management".

Polletternas utseende framgår av bild 2. Polletterna är inte tidigare beskrivna och finns inte heller representerade i Sven Svenssons samling. Däremot erhöill Postmuseum någon gång under 1950-talet, troligen när "Öland II" togs ur trafik, ett antal polletter.

Eftersom någon dokumentation kring användandet verkar saknas, finns inga säkra uppgifter om tillverkning, användning mm. Följande kan därför enbart ses som ett försök till tidsbestämning.

Den snodd som hänger från posthornet försvann från Postverkets emblem år 1937, varför den ger en första tidsindikation. Ordet "Kongl." är stavat med "o" och inte med "u", vilket indikerar att tillverkning skett innan namnreformen. Polletterna bör därför vara tillverkade före omkring 1910, då namnreformen genomfördes hos Postverket. Den tidigaste tillverkningstidpunkten är rimligen i samband med att "Öland" togs i trafik 1883. Att polletterna kan vara så gamla stöds av en prislista från 1884, som anger att flertalet resenärer fick erlagga 25 öre för resan Kalmar-Färjestaden. Polletterna bör således ha tillverkats någon gång mellan 1883 och 1910.

Källor:

Adolfsson, Göran: Ölandsposten, till lands, till sjöss och i luften. Stenwalls förlag, Malmö 1981.

Ulf Carlsson

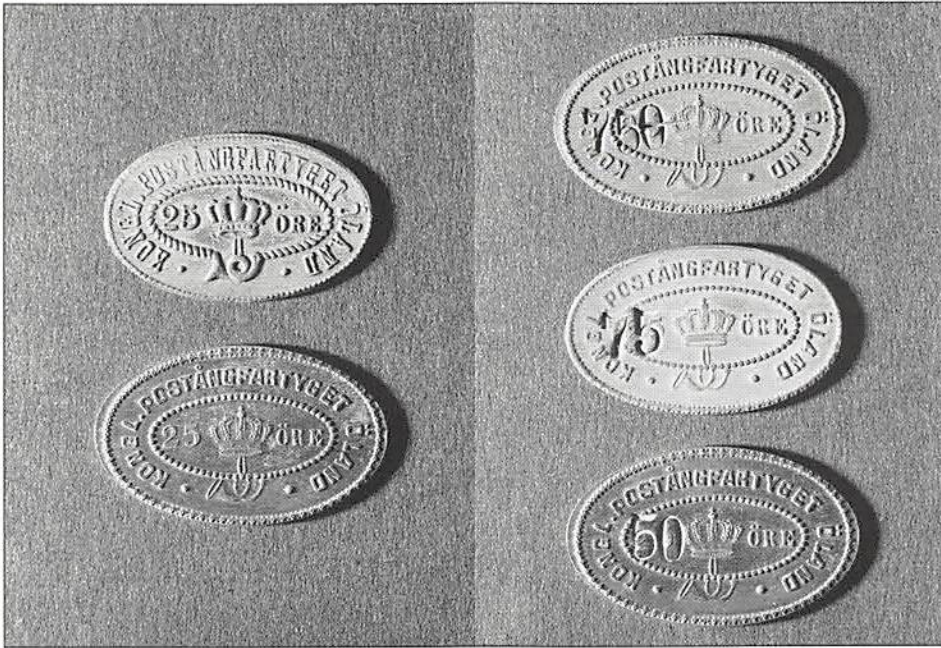
FIDEM 1998

Som redan meddelats äger nästa FIDEM-kongress och internationella medaljutställning rum i Haag i Nederländerna. Datum för kongressen är fastställt till 21-24 oktober. Denna gång skall utställningen vara retrospektiv och omfatta det (förhoppningsvis) bästa som presterats i världen under de senaste 50 åren. Temat för kongress och föredrag är "Influenser".

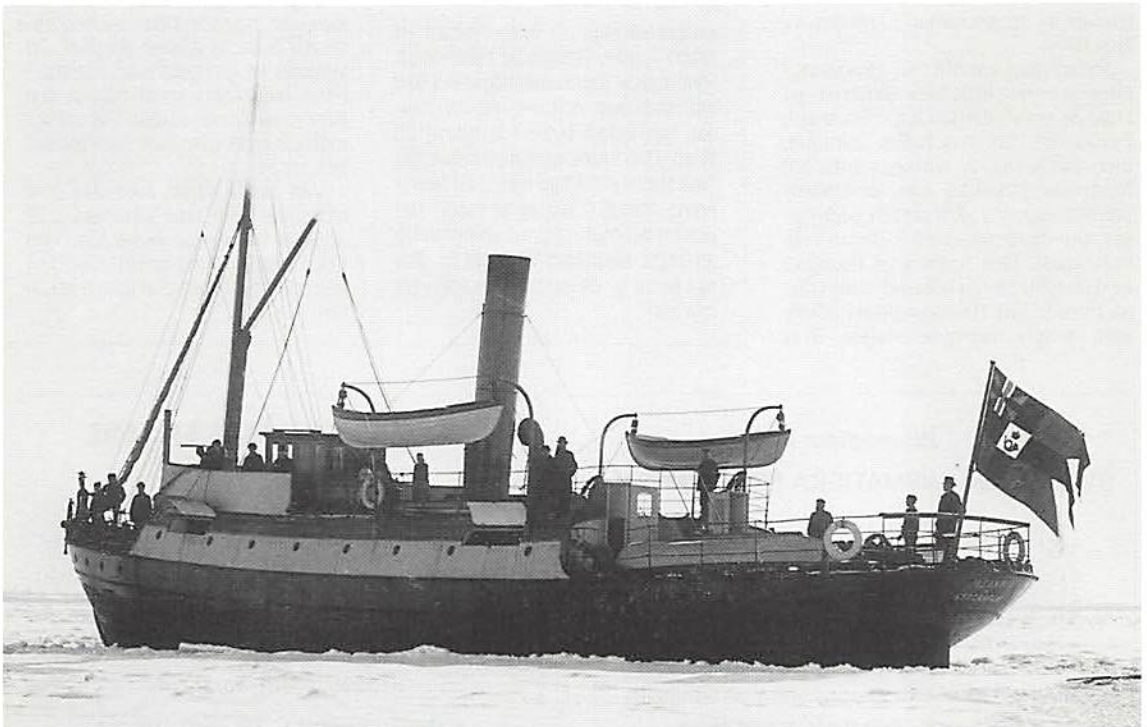
Utställningen äger rum i Beelden aan Zee (Skulpturmuseet). Som vanligt blir det work-shops och en medaljmässa där man kan köpa och sälja. Kongressavgift: 450 DFL (reducerat: 350 DFL, inräknat även här medalj, katalog, men utan utflykt och bankett).

En broschyr (på engelska) med anmälningsblankett kan erhållas från Kungl Myntkabinettet, Box 5428, 114 84 Stockholm, tel 08-783 94 00 eller fax 08-411 22 14.

2. Polletter finns i två grundutföranden: skillnaderna består i bl.a. annorlunda typsnitt, posthorn, krona samt band. Den nedre varianten på fotografierna är den enda som återfinns i Postmuseums samlingar. Denna variant återfinns där även med stansade valörsiffror. De stansade valörerna är "50" och "75". Dessutom finns det exemplar där "75" stämplats över "50". Ger den något "grövre" utformningen av den övre varianten skäl att tro att det rör sig om en förfalskning? Foto: Postmuseum.

1. Postångaren Öland fotograferad år 1904. Foto: Postmuseum.

Medalj från Pelarorden

Den medalj som skall behandlas här, en smula post festum, slogs 1992 av AB Sporrang i Norrtälje i 50 mm diameter. Den föreställer konstnären (porträttmålaren) Karl Hallström (1908-1988), Stockholm och Gräskö, som var Pelarordens hövding från 1974 till sin bortgång 1988; han hade då varit medlem sedan 1942 och biträdande hövding sedan 1958.

Pelarorden stiftades sommaren 1892 av skådespelaren Axel Hultman (1869-1935), Stockholm, och denne var intill 1933 dess oavsättlige hövding och högste styrande mästare. Orden har till syfte och ändamål "att sprida vänskap, kamratskap och förståelse samt utgöra en broderlig sammanslutning mellan de svenska män som plöjer skärgårdens böljor, känner dess farvatten och älskar dess natur" (citat ur brev från Pelarordens sekreterare Sture von Schewen, som tackas för alla upplysningar om Orden). Till mera berömda medlemmar har hört Albert Engström, Vilhelm Moberg, Einar Malm och Evert Taube, bland nu levande Roland Svensson. Man har en viss koncentration av medlemmar i trakten av Norrtälje.

Pelarorden har sin "siège sociale" eller snarare officiella hemvist på Hätö Svansar (mellan Kapellskär och Furusund), där man håller årsmötet, men vart tredje år förläggs detta till Norrpada Storskär, som är Ordens yttersta utpost i skärgården (det ligger tio distansminuter österut från Furusund). Den styrs, som framgått av det sagda, av en hövding som väljs på livstid. Vid 100-årsjubileet beslöt man prägla minnesmedaljen över

Hallström och uppdraget att göra den konstnärliga utformningen gick till en medlem, författaren, kompositören och trubaduren Olle Adolphson (1934-), Lidingö, som också är Ordensskald.

Åtsida: KARL Y HALLSTRÖM medsols längs övre kanten, HÖVDING 1974-1988 motsols nedtill längs kanten. Halsbild, vänster sida.

Frånsida: PELARORDEN / Ordens fanan / 1892-1992. Nederst längs kanten konstnärens namn O[ll]e ADOLPHSON.

Rand: Sporrongs stämplrar.

Fanan har komponerats av Karl Hallström; färgerna är rött och vitt. Vad framställningen på denna symboliserar är inte helt klart – i alla händelser varken sjömärken eller snapsglas, som ibland skämtsamt antytts. Enligt vänligt meddelande från Stig Stefansson slogs medaljen i 250 ex i medaljbrons (90% Cu). Alla medlemmar har fått var sitt ex av medaljen.

LLI

Foto Jan Eve Olsson efter exemplar i Kungl Myntkabinettet, gäva 1997 från AB Sporrang.

En vagn för mycket

En svensk ingenjör hade avslutat ett jobb i Tyrolen (början av 1900-talet). Han missar precis lokaltåget vid den lilla stationen och vet, att nu missar han också bytet i Salzburg till Wien. Den snälle stationsinspektorn: "Vet Herrn (Gnädige Herr), att kejsar Franz Josephs jakttåg passerar här och att det måste stanna en minut för att möta snälltåget till Venedig. Det kan herrn ta, de har alltid en vagn för mycket!"

Sagt och gjort, sista vagnen är tom, vår ingenjör kliver på och sitter där ända till Wiener Vorstadt. Då kommer en guldgalonerad kammarherre med plymagerad hatt in och ber om namn och adress. Vår orolige ingenjör lyder men åker hem ganska bekymrad.

Vad skulle hända med den som olovandes åkte med kejsarens tåg? Jo efter tre veckor visste han. Han fick Franz Josephs-orden! Den fick alla som jagat med den gamle kejsaren!

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsavgiften är 200 kr.

Som medlem får Du SNT automatiskt

Du kan också enbart prenumerera på tidningen
Det kostar endast 150:– per år.

MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmanngatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar i stor sortering.

Öppet: vard. 11-18, lörd. 10-14

”Härje-daler”

En medalj i tre storlekar och med ovanstående vitsiga namn har slagits 1995 av Härjedalens Kommun. Den finns bara i ren koppar med tanke på kopparbrytningen och plåtmyntningen i Härjedalen på 1700-talet. Den egentliga anledningen var 350-årsminnet av freden i Brömsebro 1645, då Jämtland och Härjedalen avträdades till Sverige. Den ene konstnären är Ingvar Lodin (f 1918), Sveg, som gjutit och bearbetat modellerna efter utförande av den andre, Erik J. Bergström (f 1930), Östersund, som ursprungligen vunnit en tävling om turistsouvenir för Härjedalen för något tiotal år sedan. Präglingen har utförts av AB Sporrong som följande:

36 mm diameter	1000 ex.
45 mm diameter	500 ex.
60 mm diameter	50 ex.

Medaljen kan beskrivas som följer:

Åtsida: 1 / HÄRJE / DALER / \mathcal{L} i spigelmonogram i vars mitt två punkter [= märket för Ljusnedals plåtmyntverk] och nedtill motsols längs kanten JUBILEUMSMYNT 1645-1995.

Frånsida: SIGIL·L·UM HERIE·ÅD·A·L·E·NSE· [= Härjedalens sigill] I mitten sigillbilden, känd sedan 1647, med två motvända, stolpvis ställda hammare, ett städ och en smidestång.

Randen: Sporrongs stämplrar.

Det kan vara värt att uppehålla sig något vid heraldiken. Våra dagars vapen för Härjedalen, tillkommet ganska sent (nämnt i sent 1700-tal, medtaget i en vapenbok 1870), bygger på det nämnda sigillet. Redskapen är dock inte placerade på samma sätt i vapnet, som beskrivs så här av Clara Nevéus och Bror Jaques de Wærn (*Ny svensk vapenbok*, 1992): ”I fält av silver en framifrån sedd svart räckhammare med röd skaftända, åtföljd till höger av en svart smidestång och till vänster av två stolpvis ordnade och ställda svarta smideshammare med röda skaft, den övre störtad”. Längre kallades mittfiguren för städ men efter påpekande av en heraldiker i Östersund döptes den 1935 om till räckhammare, ett verktyg med vilket myrjärn bearbetades. Så var det någon som gjorde gällande, att räckhammaren var okänd i Härjedalen på 1600-talet. På

Foto: Jan Eve Olsson.

senare år har det dock bevisats av forskningen, att vattendrivna hammare för bearbetning av järn förekom redan före 1645 i landskapet, sk knipphammare, en mindre variant av räckhammaren, som däremot inte förekommer på 1600-talet. (Här är diskussionen återgiven efter de nyssnämnda.)

”Härje-dalern” kan köpas genom Ernst Westlund, HTAB (Härjedalens Turistanläggningar AB)

Box 55
840 93 HEDE
tel 0684-16855 fax 0684-16835.

LLI

Hysteri

Det var ju bara att vänta att professionella gråtare världen över skulle utnyttja bilolyckan i Paris för att ge ut medaljer och ”mynt” över Lady Diana. En mera förnuftig sammanfattning över de mynt där hon (och frånskilde maken) figurerar, mest från bröllopet 1981, har gjorts i **Money Trend**, oktober 1997, s 10-11, som trots namnet är tyskspråkig (med undertitel *Internationales Münzenmagazin*) och kommer ut i Österrike.

Men redan där finns en horrör som slås i München i guld eller silver och som visas som skiss (teckning) – tydligen ännu inte graverad – med underskriften KÖNIGIN DER HERZEN. Konstnären, Carl Vezerfi-Clemm, har vågat meddela sitt namn. Myntliknande är också en Pobjoy-prägling i guld och silver, den likaså, men även i kopparnickel, utförd för Niue i valören 1 litas (men säkert till ett annat pris). Detta bara som ett par exempel. Ett annat (Sierra Leone) har föresten Diana och Moder Theresa – två flugor i en smäll, så att säga! Men man får ju förstå, att företagen och småstaterna utnyttjar detta i dubbel bemärkelse gyllene tillfälle. Det finns ju numera gunås också ”julmynt”, som bla ges ut av Isle of Man och Gibraltar.

Guldbröllop

Storbritannien har firat det kungliga guldbröllopet, som vi vet – ett jubileumsmynt om GB£ 5 (”crown-size”) med Elizabeth II och Philip på åtsidan, krönt dubbelvapen på frånsidan; detta ingår i Proof set för 1997, som dessutom omfattar ytterligare tre ändrade valörer, varav särskilt bör observeras, att £2 är bimetalliskt med Raphael Makloufs porträtt på åtsidan, frånsida av Bruce Rushin. Det nya 1-pundet har Englands vapen utan sköld på frånsidan, alltså de tre lejonerna (”leoparderna”).

LLI

Besök butiken
i Kungl. Myntkabinettet

Tisdag – söndag kl. 10 - 16
Tel. 08 - 783 94 42

Frågetävlingen

på SNF:s julfest 1997 återges här. Svar i nästa SNT.
Torbjörn Sundquist skrev frågorna.

- 1** Sören Norby är en fascinerande person i Nordens 1500-talshistoria. Han lät slå mynt i tre olika orter inom nuvarande Sveriges gränser. Vilka?
1. Visby, Stockholm och Ronneby
X. Visby, Stockholm och Landskrona
2. Visby, Ronneby och Landskrona
- 2** EMU (European Monetary Union) är tänkt att starta inom en snar framtid. När?
1. 1/1 1999 **X.** 1/1 2000 **2.** 1/1 2001
- 3** Imperial är namnet på ett ryskt guldmynt som slogs under Elisabet I. Hur många rubel var det?
1. 5 **X.** 10 **2.** 15
- 4** Anton Meybusch (1640-1702), framstående medaljkonstnär, var verksam i Sverige och Danmark men kom från ett annat land - vilket?
1. Tyskland **X.** Österrike **2.** Schweiz
- 5** Drottning Kristinas valspråk - hur löd det?
1. In Jehova sors mea, ipse faciet (i Gud mitt öde, Han själv skall göra det)
X. Gloria altissimo suorum refugio (Åra vare den Högste de sinas tillflykt)
2. Columna regni sapientia (Vishet är rikets grundpelare)
- 6** Hur många cent är en amerikansk dime?
1. 10 **X.** 20 **2.** 25
- 7** GNF (Göteborgs Numismatiska Förening) är en av landets största och mest livaktiga numismatiska föreningar. När bildades den?
1. 1933 **X.** 1943 **2.** 1953
- 8** Galvanokopior, som görs för att framställa sällsynta mynt och medaljer, har som upphovsman en person som levde på 1700-talet. Vem var han?
1. en spansk juvelerare **X.** en portug. snickare **2.** en italiensk läkare
- 9** Vår 20-kr sedel med Selma Lagerlöf har inte funnits så värst länge. När introducerades den?
1. 1991 **X.** 1992 **2.** 1993
- 10** Evald Ziervogel (1728-1765) var en produktiv svensk författare inom det numismatiska fältet. Var var han verksam?
1. i Uppsala **X.** i Lund **2.** i Stockholm
- 11** Den hos oss mest vedertagna skalan för mynts konserveringsgrad är 0,01, 1+, 1, 1+, 2. Vem var det som konstruerade denna skala?
1. Håkan Kinnmark **X.** T G Appelgren **2.** Th Högberg
- 12** Det finns en svensk besittning där utmyntning endast skedde en gång (ett enda år, en enda mynttyp, en enda valör). Vilken besittning var det?
1. Thorn **X.** Wolgast **2.** Stade

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:

<http://www.nmh-mynt.a.se/index.htm>

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

*Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar före 1930*

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppetider
Vardagar 10.00 - 18.00
Lördagar 10.00 - 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Statens historiska museer

Ny myndighet

Myndigheten Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer (Statens Historiska Museum, Kungl. Myntkabinettet och Medelhavsmuseet) har skiljts åt i två nya myndigheter, vilket innebär att ämbetsdelen och museerna går åt vart sitt håll. Under 1998 bildar de tre museerna en myndighet under ledning av överintendenten Jane Cederqvist. Medelhavsmuseet kommer sedan att övergå till det nya sk världskulturmuseet som håller på att bildas i Göteborg.

Till den nya myndighetens ordförande har Bengt Rydén, vd vid Stockholms fondbörs, utsetts. Till styrelseledamöter har valts Maja Hagerman, vetenskapsjournalist, Kristina Josefson, doktorand i medeltidsarkeologi, pastor Anna Berger Kettner, ordförande i Rinkeby stadsdelsnämnd, Monika Minnhagen-Alvsten, chef för läns museet i Kristianstad, Janken Myrdal, professor i

agrarihistoria, adjunkt Per Wadman, historielärare, riksantikvarien Erik Wegräus, överintendent Jane Cederqvist. Förordnandena gäller tom 31 december 2000.

Bakom delningen ligger ett stort arbete som lett till ett avtal. Detta avtal undertecknades vid en enkel ceremoni 31 oktober 1997 i Riksantikvarieämbetets sammanträdes-

rum. Runt bordet syns från vänster: Ian Wiséhn (KMK), Bengt Peterson (MM), Ulf Erik Hagberg (SHM) och Keith Wijkander (RAÄ). I bakgrunden märks från vänster: Gunnar Sandberg (SHM), Hans Ling (RAÄ), Håkan Dahlström (RAÄ) och Birgitta Enæus (RAÄ). □

Bli medlem i KMKKV!

Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner är en stödförening som bildades 1948. H.M. Konungen är samfundets höge beskyddare. Vänföreningen har under åren överlämnat många fina gåvor till museet.

Som medlem i samfundet får Du information om nya utställningar och inbjuds till vernissage av dessa. Du erhåller också fri entré till museet. Medlemsantalet är för närvarande ett hundratal. Årsavgiften är 100 kronor och du blir lättast medlem genom att sätta in detta belopp på samfundets postgirokonto 35 48 60-9.

Björn Tarras-Wahlberg, ordförande i Kungl. Myntkabinettets Vänner.

Från läsekreten

Skriver angående Bengt Hemmings-sons artikel i SNT 7/97 om "Polletter i Sverige före 1660". I artikeln omnämns en kvarnpollett från Reval 1562 (fig. 2) inköpt av KMK 1973 (Kielers ex.). I Pedersens, Borås, kat. 1937 utbjöds den som Mjölpenning Reval 1562 (säkerligen Kielers ex., inköpt på Sagföremes Aukt. 1937). I Pedersens kat. 1939 utbjöds den igen, med följande text:

Reval. I förra kat. upptagna Mjölpenning 1562 å sid. 27, i danska katalogen upptagen som Mölle-Tegn eller kvarntecken, har vare sig med mjöl eller kvarn att göra. Enligt kännaren T. G. Appelgren i Stockholm betyder MOLEN hamnarm och mynttecknet är en hamnpenning av sällsynt slag. Myntet är av koppar och rätt vackert •REVELSCHE•MOLEN•TEKEN•T•D•S) (1•5•6•2 RRR 1 225.-.

Vill bara påpeka detta, själv vet jag inte vilket som är rätt. Något för KMK att undersöka. Själv tycker jag att den utseendemässigt verkar lite för pampig och "statlig" för att komma från en kvarn.

Kurt Hallström

Föreningar

Myntklubben Skilling Banco

12/3. Årsmöte.

9/4. Mikael Persson: *Gustav Vasas myntning i Svartsjö.*

April. Bussresa till Frimynt i Helsingborg. Bokning genom Roger Lind tel 013-12 22 62. Pris ca 175 kr.

14/5. Summering av den gångna säsongen. Planering för hösten 1998 och våren 1999.

Möteslokal: KFUM, S:t Larsg 39, Linköping, kl 18.30-21.00.

Föreningsmeddelanden

inför t.ex. föredrag, möten och auktioner sändes till redaktionen senast den 1:a i månaden före utgivning.

Auktioner

Februari 1998:

11-14 München, Hirsch
14 Long Beach, Ponterio

Mars 1998:

7 Bruxelles, Elsen
14 Helsingfors, Holmasto

April 1998:

1-2 Sydney, Noble
18-19 Stockholm, B. Ahlström
27-30 Frankfurt, Peus

Maj 1998:

6-8 München, Hirsch
9 Helsingfors, Holmasto
25-27 Zürich, Leu Numismatik

Juni 1998:

6 Long Beach, Ponterio
13 Bruxelles, Elsen

Mässor

Mars 1998:

7-8 Åbo, "Åbo Marken"

COMMENTATIONES DE
NUMMIS SAECULORUM
IX-XI IN SUECIA REPERTIS
NOVA SERIES NR. 9

BRITA MALMER

The Anglo -
Scandinavian
Coinage
c. 995 -
1020

635 s. varav
142 planscher
Pris: 850,- inkl. moms.
Exp.avg. och porto tillkommer.

◆ ◆ ◆

Beställningar:
NUMISMATISKA
FORSKNINGS GRUPPEN

Bollhusgränd 1B
111 31 Stockholm
Tel: 08-674 77 50
Fax: 08-674 77 53

KÖPER
SÄLJER
VÄRDERAR

Kvalitetsauktioner
två gånger per år

B. AHLSTRÖM
MYNTHANDEL AB

Normalmstorg 1, 1tr.
Box 7662 103 94 STOCKHOLM
TEL: 08-10 10 10 FAX: 08-678 77 77

INTERNATIONELLA
AUKTIONER

FORTLÖPANDE INLÄMNING
TILL VÅRA 3 ÅRLIGA AUKTIONER

Du som förut lämnat objekt till oss:
Kom gärna med mer!

Du som hittills inte lämnat något:
pröva oss!

Dina objekt bjuds ut till vår världsomspännande kundkrets, som är intresserad av såväl MYNT som frimärken, brev, häften, vykort, handskrifter och aktiebrev mm.

Du kan alltid vara säker på att få högsta möjliga priser för Ditt material. Din trygghet är att vi har 80-årig erfarenhet och finner glädje i att hjälpa våra kunder till maximalt resultat.

Dödsbon och advokater anlitar ofta oss.

GRATIS RÅDGIVNING!

Ring gärna!

 08-678 32 17
FAX 08-678 19 39

MYNTKOMPANIET
Birger Jarls gatan 8, 3 tr
114 34 STOCKHOLM

Kungl. Myntkabinettet

Sveriges Ekonomiska Museum

Slottsbacken 6

Stockholm

UTSTÄLLNINGAR

All världens pengar

Museets utställningar inleds med ett ämne som berör alla – pengar! I olika temadelar som tex "Vad är pengar?", "Myntets början", "Makten över pengarna" och "Pengar i krig" beskrivs pengarnas spännande historia under mer än 2.500 år. Och naturligtvis Sveriges mynt!

Rikets finanser

Visste ni att Sverige har världens äldsta centralbank? Historien om Sveriges Riksbank, affärsbankerna, börsen, försäkringsbolagen mm ingår i denna mycket moderna utställning som skildrar idéer, institutioner och förlopp i den svenska ekonomiska historien från 1600-talet och framåt.

Spara i bössa och bank

Människan har alltid sparat! Här är historien om hur vi sparade innan bankerna fanns. År 1820 inrättades den första sparbanken i Sverige – här finns berättelsen.

Summa summarum

Pengar i lek, saga och verklighet är ett av ämnena för detta rum som är ägnat till barn och ungdom. Här får vi nya aspekter på detta eviga tema. Ett sjunket skepp med en äkta sjörövarskatt finns också.

Medaljkonsten

Vem har väl inte hört talas om nobelmedaljen? Medaljens mer än 500 år långa historia är temat för detta rum. Här visas de finaste svenska medaljerna, fantastiska klenoder, renässansmedaljer och Gustav III:s historia.

Museets öppettider

Tisdag – Söndag	10–16
Måndag	Stängt

ANNAN VERKSAMHET

Museibutik

I entréhallen finns butik med försäljning av smycken, souvenirer, vykort och litteratur med anknytning till museets samlingsområden. *Tel. 08-783 94 42.*

Konferens- och festlokaler

Kungl. Myntkabinettets hörsal är fullt tekniskt utrustad och har plats för 70 personer. Lovisa Ulrikas bibliotek utgör ett exklusivt sammanträdesrum med plats för 14-18 personer. Två mindre grupprum för 4-8 personer finns också på samma plan. Entréhallen med dess vackra kalkstensgolv och ockragula väggar lämpar sig väl för cocktails, mottagningar, dans och andra festligheter. *Tel. 08-783 94 25.*

Myntkrogen, museets restaurang och café

Myntkrogen drivs i restaurang Leijontornets regi. Lokalen rymmer 60 personer och har fullständiga rättigheter. Under museets öppettider serveras husmanskost och lättare rätter. Kvällarnas festvåningsverksamhet ger chansen till mer exklusiva rätter tillagade på förstklassiga råvaror. *Tel. 08-10 45 90.*

2 nya brukslätta 1998-priskataloger:

..... *Se själv vad marknaden betalar för Era sedlar och mynt*

Svensk-Finska Myntpris-Årsboken 1997/98

Klubbade priser från offentliga auktioner 1996 + 1997

9.000 auktionspriser på mynt från

Sverige 1521-1997, besittningsmynt 1561-1721-1815-1903, Finland 1864-1997

.....

Dansk-Norska Myntpris-Årsboken 1997/98

Klubbade priser från offentliga auktioner 1996 + 1997

12.000 auktionspriser på mynt från

Danmark 1448-1997, Trankebar 1620-1845, Slesvig-Holsten 1514-1864,
Nordatlanten, Danska Väst Indien 1740-1917, Norge 1483-1814-1997

.....

Nu utvidgat med Finland 1864-1997 och Norge 1814-1997 samt privatmynt från danska kolonier.

Hela den nordiska marknaden är därmed täckt av dessa 2 nya priskataloger.

Vid varje utbudet mynt registreras: Identifikation av auktionshus och datum – lottnr. i katalogen – foto i katalogen – myntens årtal och nominal – referensnummer för mynten – konserveringsgrad – värderingspris – klubbat pris – ev. kommentar från auktionshuset – satsar för köpare-arvodena – de noterade valutakurser på auktionsdagen – utländska valutabelopp omräknas.

Artiklar där genomgår **trends & highlights** från auktionsmarknaden författat av ledande marknadsdeltagare.

Få alla dessa nyttiga och ovärderliga marknadsupplysningar i de två nya priskatalogerna:

Svensk-Finska Myntpris-Årsboken 1997/98 och **Dansk-Norsk Myntpris-Årbok 1997/98**

.....

Svensk-Finska Myntpris-Årsboken 1997/98

Inbd., ca. 290 + [40] pp, 9.000 klubbade priser 1996 + 1997.

Bokhandelspris SEK 350

Dansk-Norsk Myntpris-Årbok 1997/98

Inbd., ca. 360 + [40] pp, 12.000 klubbade priser 1996 + 1997.

Bokhandelspris SEK 400

Nordisk Seddelpris-Årbok 1997

Inbunden, 239 + [48] pp, 7.000 klubbade priser 1990-1996.

Bokhandelspris SEK 350

Dansk-Norsk Myntpris-Årbok 1995/96

Inbunden, 212 + [34] pp, 7.000 klubbade priser. Utgången från förlaget – kun antikvarisk SEK 450

Svenska Myntpris-Årsboken 1995/96

Inbunden, 247 + [40] pp, 7.000 klubbade priser. Utgången från förlaget – kun antikvarisk SEK 450

Roman Coin Price Yearbook 1996/97

Inbunden, 525 + [50] pp, 10.000 klubbade priser 1995 + 1996. Vol. I

Bokhandelspris SEK 525

Köp böckerna hos Er mynthandlare eller få dom med posten genom att

betala försäljningspriset + försändelse SEK 40 på svenskt postgirokonto 83 72 90-6 (:Auktionssällskapet)

eller skicka beloppet omräknat i DKK (+ försändelse) i en Euro-check till:

Grelbers Forlagsekspedition, Drejøgade 26 F 501, DK-2100 København Ø, Danmark.